

Factors Affecting the Prevention of Child and Adolescent Victimization in Cyberspace (Case Study: Tehran Province)

Received: 15, January, 2023

Accepted: 12, March , 2023

Article type: Research Article

PP: 27-54

DOI:

[10.22034/entezam.2023.1273106.2500](https://doi.org/10.22034/entezam.2023.1273106.2500)

Niloofar Naderi

Department of Criminal Law and Criminology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: niloofar.naderi99@gmail.com

Abbas Tadayyon

Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. (Corresponding Author). Email: ab.tadayyon@iau.ac.ir

Saman Abdolahi

Department of Criminal Law and Criminology, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: mr.samanabdolahi@gmail.com

This article is adapted from an MA thesis entitled "Prevention of victimization of children and adolescents in cyberspace with an emphasis on the role of family and school (case study: Tehran province)" Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Islamic Azad University, central Tehran Branch.

Abstract

Background and objectives: The experience of being victimized during childhood and adolescence is one of the factors that can have such an impact on the victimized child and adolescent that can be considered the reason for turning to delinquency in adulthood. The purpose of this research was to investigate the effective factors in preventing the victimization of children and adolescents in cyberspace.

Methodology: In terms of its objectives, this study is of an applied research type and in terms of research method, it is a survey study. The statistical population was the parents of children who were victimized in cyberspace, school administrators and teachers who had the experience of encountering children and adolescents who were victimized in cyberspace; 384 people formed the statistical sample. The sampling method has been done as a snowball. The reliability of the questionnaires was obtained using Cronbach's alpha of 0.94. The face validity of the questionnaire was checked by professors, specialists, and experts, and it was confirmed after content corrections were applied. The data was analyzed using the one-sample t-test and regression analysis and SPSS software.

Findings: The findings of the research have shown that the mean scores of the two variables of "the role of family and school" in preventing child and adolescent victimization were higher than the mean. Using the equation of the regression line, the role of family and school in preventing the victimization of children and adolescents in cyberspace was compared. The correlation coefficient between growth-oriented prevention and the role of school and family in prevention was 0.898, which shows a very strong and direct correlation between the variables. Due to the directness of the relationship, with the increase in the amount of family and school prevention, the amount of developmental prevention increases.

Results: The results indicate that the role of the family is greater than the role of the school in preventing the victimization of children and adolescents in cyberspace through attention and supervision of children's activities.

Keywords: Prevention, Victimization, Children, Teenagers, Cyberspace.

Citation(APA): Naderi, Niloofar; Tadayyon, Abbas; Abdolahi, Saman. (2023). "Factors Affecting the Prevention of Child and Adolescent Victimization in Cyberspace (Case Study: Tehran Province)", *Journal of Social Order*, 15(1), pp. 27-54.
Doi: [10.22034/entezam.2023.1273106.2500](https://doi.org/10.22034/entezam.2023.1273106.2500)

عوامل مؤثر بر پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی - مورد مطالعه استان تهران

چکیده

زمینه و هدف: تجربه بزه‌دیدگی در دوران طفولیت و نوجوانی، یکی از عواملی است که می‌تواند آن‌چنان تأثیری بر طفل و نوجوان بزه‌دیده بگذارد که به‌عنوان علت روی‌آوری به بزهکاری در سنین بزرگ‌سالی به‌شمار آید. هدف از این پژوهش، بررسی عوامل مؤثر بر پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی بود.

روش: این تحقیق از نظر هدف، کاربردی و روش تحقیق آن، پیمایشی است. جامعه آماری، والدین اطفال بزه‌دیده در فضای مجازی، مدیران و معلمان مدرسی بودند که تجربه مواجهه با طفل و نوجوان بزه‌دیده در فضای مجازی را داشته‌اند؛ و ۳۸۴ نفر نمونه آماری را تشکیل داد. روش نمونه‌گیری به‌صورت گلوله برفی انجام شده است. پایایی پرسش‌نامه‌ها با استفاده از روش آلفای کرونباخ ۰/۹۴ به‌دست آمد. روایی صوری پرسش‌نامه توسط استادان، متخصصان و خبرگان بررسی شد و پس از اعمال اصلاحات محتوایی مورد تأیید قرار گرفت. با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای و تحلیل رگرسیون و نرم‌افزار «اس.پی.اس.اس» نیز داده‌ها تجزیه و تحلیل شد.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داده است که میانگین نمرات دو متغیر «نقش خانواده و مدرسه» در پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان، بالاتر از حد متوسط بوده است. با استفاده از معادله خط رگرسیون، نقش خانواده و مدرسه در پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی مقایسه شد؛ ضریب همبستگی بین پیشگیری رشدمدار با نقش مدرسه و خانواده در پیشگیری ۰/۸۹۸ بود که نشان از همبستگی بسیار قوی و مستقیم بین متغیرها دارد. با توجه به مستقیم‌بودن رابطه، با افزایش میزان پیشگیری خانواده و مدرسه، میزان پیشگیری رشدمدار افزایش می‌یابد.

نتیجه‌گیری: نتایج حاکی از آن است که نقش خانواده از طریق توجه و نظارت بر فعالیت فرزندان در پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی، بیشتر از نقش مدرسه است.

کلیدواژه‌ها: پیشگیری، بزه‌دیدگی، اطفال، نوجوانان، فضای مجازی.

دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۲۵

پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۱

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

صص: ۲۷-۵۴

شناسه دیجیتال (DOI):

[10.22034/entezam.2023.1273106.2500](https://doi.org/10.22034/entezam.2023.1273106.2500)

نیلوفر نادری

گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه:

niloofar.naderi99@gmail.com

عباس تدین

استادیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول). رایانامه:

ab.tadayyon@iau.ac.ir

سامان عبدالهی

گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد علوم تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه:

mr.samanabdolahi@gmail.com

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان «پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی با تأکید بر نقش خانواده و مدرسه (مورد مطالعه: استان تهران)» رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز، است.

استناد (APA): نادری، نیلوفر؛ تدین، عباس؛ عبدالهی، سامان. (۱۴۰۲). «عوامل مؤثر

بر پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی - مورد مطالعه استان

تهران». نشریه علمی انتظام اجتماعی، ۱۵(۱)، صص ۲۷-۵۴.

شناسه دیجیتال: [10.22034/entezam.2023.1273106.2500](https://doi.org/10.22034/entezam.2023.1273106.2500)

از جمله معضلات کنونی سیاست جنایی جوامع بشری، مصون نگه داشتن اطفال و نوجوانان از پدیده مجرمانه است. افزایش نرخ بزهکاری و بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان با توجه به تنوع آن در شکل از یکسو و تهدید جامعه از طریق ایجاد احساس ناامنی از سوی دیگر، ارائه سازوکارهایی برای مهار و پیشگیری از این پدیده‌ها را ضروری می‌سازد (عباچی، ۱۳۸۳، ۴۹). بزه‌دیدگی در دوران طفولیت و نوجوانی یکی از عواملی است که می‌تواند به‌عنوان علت روی‌آوری به بزهکاری در سنین بزرگسالی به‌شمار آید. در حقیقت، تجربه بزه‌دیدگی ممکن است آن‌چنان تأثیری بر طفل و نوجوان بزه‌دیده بگذارد که او را از زندگی هنجارمند دور کند و به ورطه بزهکاری بکشانند (عباچی، ۱۳۹۸، ۳۹۹). پژوهش‌هایی که تاکنون در زمینه حمایت از بزه‌دیدگان به‌خصوص اطفال و نوجوانان بزه‌دیده انجام شده، مؤید این است که حمایت از آنان بسیاری از پیامدهای بزه را هم بر روی آنان و هم در جامعه می‌کاهد؛ اما نکته‌ای که به آن توجه شایانی نشده است، این است که اگر بزه‌دیدگان زیر چتر حمایتی جامعه قرار نگیرند شاید تبدیل به بزهکارانی برای خلق بزه‌دیدگان جدید می‌شوند؛ به‌عبارت‌دیگر، بزه‌دیدگی در دوران طفولیت و نوجوانی می‌تواند یکی از عوامل بزهکاری باشد و بی‌توجهی به آن، دوری را ایجاد کند که تا همیشه ادامه خواهد یافت (صفاری و ایمانی، ۱۳۹۹، ۱۵۳).

در دنیای امروز با فراگیر شدن اینترنت و استفاده گسترده از تلفن‌های هوشمند توسط اطفال و نوجوانان، این ابزار سودمند تبدیل به یک منبع نگران‌کننده شده و امنیت اطفال و نوجوانان در فضای مجازی را به موضوع روز نهادهای علمی و فرهنگی تبدیل نموده است. آسیب‌پذیری اطفال و نوجوانان بر پایه معیار سن، آنان را بیش از بزرگسالان در معرض خطر بزه‌دیدگی قرار می‌دهد. این مسئله تا آنجا اهمیت دارد که حتی در پس بزهکاری اطفال و نوجوانان باید در جست‌وجوی بزه‌دیدگی آنان بود. اتخاذ راهبردهای پیشگیرانه در مراحل قبل و بعد از تکوین بزهکاری و بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در چهارچوب پیشگیری کنشی و واکنشی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

«پیشگیری کنشی» درصدد آن است که با شناسایی و سپس حذف و خنثی‌سازی عوامل و موقعیت‌های بزه‌زا و بزه‌دیده‌زا از ورود اطفال و نوجوانان به وادی بزهکاری و بزه‌دیدگی جلوگیری کند، درحالی‌که «پیشگیری واکنشی» بر ایجاد بینش حمایتی در بخش‌های مختلف نظام عدالت کیفری جهت پیشگیری از تکرار این پدیده‌ها تأکید دارد (عباچی، ۱۳۸۳، ۴۹). اینترنت و فضای مجازی باوجود مزایایی که به همراه دارد، آسیب‌ها و مخاطراتی نیز دارد و با توجه به نوین‌بودن این پدیده، بسیاری از والدین فرصت، امکان و یا توان کافی برای شناخت دقیق این فضا و کاربردهای آن ندارند و عدم آشنایی مناسب آن‌ها با فضای سایبری و در مقابل، استفاده روزمره کودکان از این فضا، با لحاظ این نکته که شخصیت و جامعه‌پذیری کودکان در هر لحظه در حال تغییر و رو به تکامل است، احتمال خطر بزهکاری در دوران کودکی را بیش‌ازپیش افزایش داده است. (جعفری و سلیمانی، ۱۳۹۷، ۸۵). در رابطه با تدابیر پیشگیرانه رشدمدار باید اصلی‌ترین نهاد تأثیرگذار را نهاد خانواده دانست، زیرا این تدابیر زمانی کارآمد خواهد بود که از دوران کودکی به اجرا دربیایند و نهاد خانواده به‌عنوان اولین محیط مورد برخورد کودک، بهترین محیط برای اجرای این تدابیر محسوب می‌شود. بدیهی است والدین زمانی می‌توانند رسالت نهاد خانواده در اجرای این تدابیر را به انجام رسانند که خود، از خطرات و انحرافات فضای سایبر که می‌تواند زمینه‌ساز شکل‌گیری انگیزه ارتکاب جرائم منافی عفت گردد، آگاه باشند؛ از این‌رو، ابتدا باید زمینه آشنایی آن‌ها را با محیط سایبر و جنبه‌های مثبت و منفی آن فراهم ساخت و سپس، آن‌ها را در اتخاذ و اجرای تدابیر لازم یاری کرد (چاووشی و کرامتی‌معز، ۱۳۹۷، ۱۲۰). خانواده می‌تواند در مقابل بسیاری از انحرافات اجتماعی ایستادگی کند و در کاهش آسیب‌پذیری نقش داشته باشد. بر همین اساس، می‌توان گفت بسیاری از رفتارها، گرایش‌ها و جهت‌گیری‌ها و عملکردهای فرد در جامعه، ریشه در دوران کودکی دارد (شهمیان، ۱۳۹۵، ۱). مدارس به‌عنوان گسترده‌ترین و مهم‌ترین حوزه اجتماعی حضور کودکان و نوجوانان، بستر مناسبی برای پیشگیری از بزهکاری و بزه‌دیدگی آنان در جامعه محسوب می‌شوند (قاسمی‌پیربلوطی و مرادی، ۱۳۹۸،

۱۵۳). در یکی از این پژوهش‌ها، پس از بررسی بیش از ۱۰۰۰ کودک و نوجوان مشخص شد که ۳۰٪ کسانی که در کودکی بزهدیده‌ی کودک‌آزاری بوده‌اند، بعدها محکومیت کیفری پیدا کرده‌اند (فیشر و پی. لب، ۱۳۹۳، ۶۷۴). در پژوهشی دیگر که به‌تازگی انجام‌شده با عنوان «تأثیر بزهدیدگی اطفال و نوجوانان بر بزهدکاری و پیشگیری از آن»، نتایج نشان می‌دهد که ۶۷/۶٪ از اطفال و نوجوانان بزهدکار در دوران طفولیت تجربه‌ی بزهدیدگی داشته‌اند (صفاری و ایمانی، ۱۳۹۹، ۱۶۶). تلاش پیشگیری اجتماعی رشدمدار یا زود هنگام بر این است که با شناسایی عوامل خطر، تقویت عوامل حمایتی و مداخله زودرس با خنثی کردن عوامل آسیب‌زا از بزهدیدگی، بزهدکاری و پایداری افراد در بزهدکاری جلوگیری کند. رهیافت‌های این نوع از پیشگیری مبتنی بر این اندیشه است که مداخله‌ی بهنگام و اقدامات مناسب روان‌شناختی - اجتماعی می‌تواند مانع روی‌آوری به بزهدکاری شود. از آنجاکه دوران طفولیت و نوجوانی اساسی‌ترین دوران برای شکل‌گیری ویژگی‌های شخصیتی انسان و تعیین موضع آن‌ها در برابر قانون است، بهترین زمان برای اعمال یافته‌های پیشگیری رشدمدار نیز محسوب می‌شود (گسن^۱، ۱۳۹۰، ۷۵). به نظر می‌رسد خانواده از طریق توجه و نظارت بر فعالیت فرزندان در پیشگیری از بزهدیدگی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی نقش بسزایی دارد. به نظر می‌رسد مدرسه از طریق آموزش صحیح استفاده از فضای مجازی در پیشگیری از بزهدیدگی اطفال و نوجوانان نقش دارد. خانواده و مدرسه چه نقشی در پیشگیری از بزهدیدگی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی دارند؟ سؤال اصلی پژوهش عبارت است از: راهکارهای پیشگیری از بزهدیدگی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی چیست؟

پیشینه و مبانی نظری

کرامتی‌معز و میرخلیلی (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان «پیشگیری رشدمدار از بزهدیدگی کودکان در شبکه‌های اجتماعی مجازی (مطالعه‌ی موردی: معلمان منطقه‌ی پنج شهر تهران)»^۲ که جامعه‌ی آماری آن معلمان مدارس منطقه‌ی پنج

تهران بوده‌اند، با روش پیمایشی به این نتیجه رسیده‌اند که راهکارهای پیشگیری رشدمدار نظیر فرهنگ‌سازی، استفاده صحیح از شبکه‌های اجتماعی، سالم‌سازی و تولید محتوا می‌توانند بیشترین تأثیر را در کاهش بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در شبکه‌های مجازی داشته باشند.

صفاری و ایمانی (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان «تأثیر بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان بر بزهکاری و پیشگیری از آن» که جامعه آماری آن، ۷۴ نفر از اطفال و نوجوانان کانون اصلاح و تربیت استان تهران بود، و با روش پیمایشی به منظور سنجش میزان بزه‌دیدگی، عزت‌نفس، و مهارت کنترل خشم انجام شده، به این نتیجه رسیده‌اند که پس از اثبات وجود همبستگی میان بزه‌دیدگی و بزهکاری اطفال و نوجوانان تدابیری ارائه‌شده تا بتوان از بزه‌دیدگی اولیه و مجدد این گروه پیشگیری به عمل آورد و مانع تشدید آسیب‌ها و آثار حاصل از بزه‌دیدگی بر آن‌ها شد. همچنین راهکارهایی ارائه شده است که بتواند از بزهکاری آن‌ها در آینده پیشگیری کند.

کریمیان و حاجی ده‌آبادی (۱۳۹۵)، در پژوهشی با عنوان «بزه‌دیدگی کودکان و نوجوانان در فضای مجازی و راهکارهای حقوقی مقابله با آن» با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی علل بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی پرداخته و سپس راهکارهای حقوقی مقابله با آن مانند صیانت از هویت فرهنگی، ایجاد احساس و امنیت عمومی، قانون‌گرایی و پیشگیری وضعی را اتخاذ کرد است.

آیزنکوت^۱ (۲۰۲۲)، در پژوهشی با عنوان «پیش‌بینی‌پذیری تئوری فعالیت‌های معمول برای قربانی‌شدن آزار سایبری در بین کودکان و جوانان: عوامل خطر و حفاظتی» که جامعه آماری ۵۷۱۹ دانش‌آموز ابتدایی، راهنمایی و دبیرستانی را مورد مطالعه قرار داده است، نشان داده که پیشگیری از بزهکاری کودکان نیاز به کنترل برخی از فعالیت‌های معمول در بین کودکان از طریق مدارس، محیط و خانواده دارد. نتایج آماری نشان داده که دو بُعد

1- Aizenkot

برنامه‌های مدرسه و دستورالعمل‌های والدین بیشترین تأثیر را بر پیشگیری از بزهکاری کودکان دارد.

سالبی موریلو پونت و همکاران^۱ (۲۰۲۲)، پژوهشی با عنوان «بزه‌دیدگی در فضای مجازی در چهارچوب نظریه فعالیت‌های روزمره در عصر دیجیتال» انجام دادند که جامعه آماری آن، ۱۲۸۵ دانش‌آموز مدارس در کلمبیا بود. این پژوهش با روش پیمایشی به بررسی اینکه آیا نظریه فعالیت‌های روزمره بر بزه‌دیدگی در فضای مجازی تأثیر می‌گذارد یا خیر؟ انجام شده است. یافته‌ها حاکی از آن است که ۴۶٪ در معرض مجرمان با انگیزه، ۳۷/۵٪ اهداف برخط / آنلاین مناسب و ۲۹/۸٪ فاقد سرپرستان توانمند هستند. وابستگی متقابل این سه عنصر نشان داد که ۳/۹٪ از دانش‌آموزان به دلیل فعالیت‌های روزمره خود در معرض خطر هستند که تأثیر قابل‌توجهی بر بزه‌دیدگی در فضای مجازی داشت. پیشنهاد می‌شود این یافته‌ها در طراحی سیاست‌های ارتباطی و آموزشی با هدف استفاده مسئولانه از فناوری‌ها مورد توجه قرار گیرند.

آلوارز — گارسیا و همکاران^۲ (۲۰۱۹)، پژوهشی با عنوان «تأثیر کنترل والدین بر بزه‌دیدگی سایبری در نوجوانی: نقش میانجی تکانشگری و رفتارهای پرخطر» انجام دادند که جامعه آماری آن، ۳۳۶۰ نوجوان ۱۱ تا ۱۸ ساله اهل اسپانیا بوده‌اند. این پژوهش، با روش پیمایشی به منظور تحلیل رابطه بین کنترل والدین و قربانی‌شدن سایبری در نوجوانان با در نظر گرفتن تأثیر واسطه‌ای احتمالی تکانشگری و رفتار پرخطر اینترنتی انجام شده است. نتایج نشان می‌دهد کنترل والدین بر احتمال اینکه کودکان قربانی تجاوز سایبری شوند، با تکانشگری و رفتارهای پرخطر اینترنتی به‌عنوان متغیرهای میانجی گرایش دارد. محدودیت و نظارت والدین رابطه مثبتی با یکدیگر دارند. نظارت رابطه منفی با تکانشگری دارد. تکانشگری ارتباط مثبتی با رفتارهای پرخطر اینترنتی دارد و تکانشگری و رفتارهای پرخطر اینترنتی ارتباط مثبتی با قربانی‌بودن تهاجم سایبری دارند.

1- Morillo et al.

2- Álvarez-García et al

امیری^۱ (۲۰۱۵)، در پژوهشی با عنوان «پیشگیری از بزهدیدگی کودکان در فضای مجازی» به روش توصیفی به مطالعه پیشگیری از قربانی شدن کودکان در فضای مجازی پرداخته است. یافته‌های این پژوهش نشان داده که در یک تقسیم‌بندی، پیشگیری به اجتماعی و موقعیتی تقسیم شده است و امکان استفاده از هر دو روش برای جلوگیری از قربانی شدن کودکان در فضای مجازی وجود دارد. پیشگیری اجتماعی به خانواده و مدرسه و پیشگیری موقعیتی به کنترل محیطی اشاره دارد.

دیویدسون و مارتلوزو^۲ (۲۰۰۸)، در پژوهشی با عنوان «حفاظت از نوجوانان آسیب‌پذیر در فضای مجازی در برابر سوءاستفاده جنسی: افزایش آگاهی و پاسخگویی در سطح جهانی» به بررسی تهدیدات سایبری علیه نوجوانان پرداخته‌اند. بخش اول یافته‌ها با در نظر گرفتن تحولات جدید در قوانین بریتانیا و بین‌المللی، بیان می‌کند که اقدامات آموزشی برای محافظت از کودکان لازم و ضروری است و در بخش دوم، اقدامات بین‌المللی در حوزه کنترل بر فضای مجازی برای نوجوانان لازم است.

بیشتر پژوهش‌های انجام شده به بررسی ابعادی از موضوع می‌پردازند و هر کدام به‌گونه‌ای با موضوع پژوهش ارتباط دارند. نمی‌توان پژوهشی را مشخص کرد که نتایج آن دقیقاً مشابه یافته‌های این پژوهش باشد، اما اغلب مشابهت زیادی بین یافته‌ها دیده می‌شود. در پژوهش‌های داخلی، پژوهش کرامتی‌معز و میرخلیلی (۱۳۹۹) نقش مدارس را در پیشگیری برجسته‌تر کرده و پژوهش صفاری و ایمانی (۱۳۹۹) عوامل خانوادگی را پررنگ‌تر نشان داده‌اند. در پژوهش‌های خارجی نیز آیزنکوت (۲۰۲۲) هم‌زمان دو بُعد مدارس و خانواده را بررسی کرده؛ سالبی و همکاران (۲۰۲۲) اهداف آموزشی را مؤثر بر پیشگیری می‌دانند؛ گارسیا، (۲۰۱۹) تأثیر کنترل والدین را بررسی کرده؛ پژوهش امیری (۲۰۱۵) هم‌زمان هر دو عامل خانواده و مدرسه را بررسی کرده و در نهایت، دیویدسون و مارتلوزو (۲۰۰۸) فقط به نقش مدارس در پیشگیری پرداخته‌اند.

1- Amiri

2- Davidson & Martellozzo

بررسی برخی پیشینه‌های انجام‌شده نشان می‌دهد پژوهشی که نقش محیط خانواده و محیط مدرسه را در بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی مورد مطالعه قرار دهد؛ انجام نشده است؛ بدین جهت پژوهشگران بر آن شدند تا با مراجعه به والدین اطفال و نوجوانان بزه‌دیده و متولیان آموزشی اعم از معلمان و مدیران مدارس که تجربه برخورد با دانش‌آموزان بزه‌دیده در فضای مجازی را داشته‌اند، به بررسی نقش خانواده و مدرسه در بزه‌دیدگی و ارائه راهکارهای پیشگیرانه در هر دو محیط پردازد.

پیشگیری

پیشگیری در معنای لغوی در فرهنگ لغت عمید به معنای جلوگیری کردن، ممانعت‌نمودن (عمید، ۱۳۸۹، ۳۱۰) و نیز در معنای دفع، صیانت، آگاه کردن، خبر چیزی را دادن و هشدار دادن به کار می‌رود (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۱، ۱۲۳۶). از نظر علمی و اصطلاحی، مفهوم پیشگیری «مجموعه اقدام‌های سیاست جنایی به استثنای اقدام‌های کیفری است که غایت و هدف انحصاری یا لاقط جزئی از آن اقدامات، محدود کردن امکان وقوع مجموعه‌ای از جرائم باشد». پیشگیری رشدمدار به دنبال کاهش مدت حضور افراد در فعالیت‌های جنایی از طریق مطالعه اطفال و نوجوانان و استفاده مناسب از سازوکارهای موجود در جامعه و محیط‌هایی مانند خانواده و مدرسه است (صفاری و ایمانی، ۱۳۹۹، ۱۵۳). پیشگیری رشدمدار در واقع یک سرمایه‌گذاری پایدار و درازمدت است که می‌تواند از کودکی سنگ بنای برنامه‌های پیشگیرانه را برای کل عمر یک انسان در جامعه نهادینه کند. پیشگیری رشدمدار به دنبال آن است تا علاوه بر افراد، محیط‌های شخصی و عمومی، پیرامون آنان را نیز درگیر نماید تا از تداوم رفتار جنایی افراد در معرض خطر جلوگیری شود. پیشگیری غیرکیفری از نظر نجفی ابرندآبادی به پیشگیری وضعیت‌مدار و فردمدار تقسیم می‌شود؛ که پیشگیری فردمدار خود شامل دو نوع پیشگیری رشدمدار و پیشگیری اجتماعی است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۷، ۱۵۰ و ۱۴۹). در جدیدترین طبقه‌بندی سایر نویسندگان چنین تقسیم‌بندی را ارائه کرده‌اند؛ پیشگیری غیرکیفری به پیشگیری وضعی، اجتماعی (جامعه‌مدار) و پیشگیری رشدمدار

تقسیم می‌شود (حاجی‌ده‌آبادی، ۱۳۹۷، ۹۵). پیشگیری وضعی دربرگیرنده مجموعه اقدامات و تدابیر غیر کیفری است که از طریق ازبین‌بردن یا کاهش فرصت‌های مناسب برای وقوع جرم و نامناسب جلوه‌دادن شرایط و موقعیت پیش‌جنایی، از ارتکاب جرم جلوگیری می‌کند. راهبردهای این شیوه، بخشی بر تغییرات محیطی، بخشی بر کنترل بزهکاران و بخشی نیز بر حفاظت از بزه‌دیدگان تمرکز یافته است (میرخلیلی، ۱۳۸۷، ۲۸۷). این نوع پیشگیری به نام‌های دیگری همچون پیشگیری «محیطی»، «موقعیتی» و یا «وضعیتی» نیز موسوم است (بیات و همکاران، ۱۳۸۷، ۴۲). از نظر جرم‌شناسی، پیشگیری اجتماعی مبتنی بر علت‌شناسی جرم است؛ یعنی پیشگیری اجتماعی از جرم، مستلزم قبول این واقعیت است که عوامل مختلفی در تکوین جرم نقش دارند. عوامل اجتماعی باید این عوامل جرم‌زا را خنثی کند. پیشگیری اجتماعی مربوط به عوامل جرم‌زا است که به دو گونه عمل می‌شود: اول شناسایی عوامل جرم‌زا؛ و دوم ساماندهی اقداماتی که هدفشان کاتالیزه کردن و هدایت آثار این عوامل از طریق خنثی‌کردن و کنار زدن آن‌ها است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۷، ۱۶۰). در ادبیات جرم‌شناسی، پیشگیری اجتماعی در دو سطح کلان و خرد قابلیت اعمال و سیاست‌گذاری دارد (عباچی، ۱۳۸۳، ۵۷). پیشگیری جامعه‌مدار، دربرگیرنده تدابیر و اقداماتی است که هدف آن، کاهش یا حذف علل جرم‌زا در محیط اجتماعی است و در اصل برای تغییر شرایطی طراحی می‌شوند که به وقوع بزهکاری در اجتماع‌های محلی و مسکونی کمک می‌نمایند. دانشمندان معتقدند هرگونه تغییری که در شرایط و مقتضیات محیط اجتماعی به‌وجود بیاید مستقیماً بر روی فرد اثر می‌گذارد و به جرائم مختلف شکل می‌دهد یا آن‌ها را از بین می‌برد. تلاش پیشگیری اجتماعی رشدمدار یا زودهنگام بر این است که با شناسایی عوامل خطر، تقویت عوامل حمایتی و مداخله زودرس با خنثی‌کردن عوامل آسیب‌زا از بزه‌دیدگی، بزهکاری و پایداری افراد در بزهکاری جلوگیری کند. رهیافت‌های این نوع از پیشگیری مبتنی بر این اندیشه است که مداخله بهنگام و اقدامات مناسب روان‌شناختی اجتماعی می‌تواند مانع روی‌آوری به بزهکاری شود. از آنجاکه دوران طفولیت و

نوجوانی، اساسی‌ترین دوران برای شکل‌گیری ویژگی‌های شخصیتی انسان و تعیین موضع آن‌ها در برابر قانون است، بهترین زمان برای اعمال یافته‌های پیشگیری رشدمدار نیز محسوب می‌شود (گسن، ۱۳۹۰، ۷۵).

بزه‌دیدگی

در سال ۱۹۴۰، هانس فون هنتینگ^۱ برای نخستین بار به تشخیص روابط «مباشر جرم – قربانی او» مبادرت ورزید و در این راه چندین گروه مجنیّ علیهم تشخیص داد. واژه «بزه‌دیده» در زبان فارسی معادل واژه‌های عربی زیان‌دیده، قربانی، مجنیّ علیه و در زبان انگلیسی معادل لغت Victim است. بزه‌دیدگی نیز معادل واژه Victimization است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۷، ۲۶). بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی انواع مختلفی دارد؛ از آن جمله است: بزه‌دیدگی جنسی، بزه‌دیدگی عاطفی و روانی.

بزه‌دیدگی جنسی؛ بزه‌دیدگی جنسی اطفال و نوجوانان از طریق درگیر نمودن کودک در فعالیت جنسی‌ای که وی به‌طور کامل آن را درک نمی‌کند، انجام می‌شود. آزار جنسی طیف گسترده‌ای از رفتارها را در برمی‌گیرد. برخی از مصادیق این عمل به شرح ذیل است: «اغوا نمودن و یا اجبار کودک به وارد شدن در هرگونه رفتار جنسی غیرقانونی، بهره‌کشی از کودک در فحشاء و دیگر رفتارهای جنسی غیرقانونی، استفاده از کودکان در تهیه مطالب هرزه‌نگاری و...». از مصادیق بزه‌دیدگی جنسی اطفال و نوجوانان در شبکه‌های اجتماعی مجازی باید به هرزه‌نگاری مجازی اشاره کرد. هرزه‌نگاری را می‌توان به نمایش گذاشتن بدن برهنه انسان یا عمل جنسی با هدف برانگیختگی جنسی تعبیر کرد (عبداللّهی و کرامتی‌معز، ۱۳۹۵، ۳۲۶).

بزه‌دیدگی عاطفی و روانی؛ در این نوع بزه‌دیدگی، اطفال و نوجوانان از لحاظ شخصیت و معنویت دچار اختلال شده و حتی بُعد جسمانی آن‌ها را نیز به مخاطره می‌اندازد. اطفال و نوجوانان به لحاظ شرایط سنی و عدم تثبیت شخصیت به سهولت قربانی این نوع جرائم می‌شوند. به‌جرت می‌توان گفت این

1- Hans von Hentig

جنبه از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان مهم‌ترین جنبه بزه‌دیدگی است، زیرا اکثر بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در آینده از همین اختلالات شخصیتی و بیماری‌های روانی و روحی سرچشمه می‌گیرد (مدنی، ۱۳۸۳، ۱۷۰). نوع دیگری از بزه‌دیدگی عاطفی و روانی، کودک کار مجازی و به تعبیر دیگری «کودک کار مدرن» است؛ کودکانی که با ظاهری آراسته و تمیز اما با همان انگیزه کسب درآمد اما این بار به جهت ارضای نیازهای روحی و روانی والدین خود جهت دیده شدن پا به محیط کار گذاشته‌اند. عملکرد این دسته از کودکان همانند کودکان کار سنتی قابل دفاع نیست و به علت آن که خانواده، آن‌ها را وارد وادی کار می‌کند، عده‌ای این دسته از کودکان را به نام «کودکان سرپرست خانوار در دست والدین بدسرپرست» می‌شناسند (خندانی و شجاع سنگچولی، ۱۳۹۹، ۲۴). والدین همچون مالک بدن و حیات کودک با اموری چون پوشاندن لباس، صحبت کردن، بازی کودکان و... و نمایش آن در فضای مجازی به‌طور وسیع و گسترده، حریم خصوصی کودک را نقض می‌کنند و امکان دسترسی آزادانه را برای کودکان فراهم می‌سازند و آن‌ها را در معرض درجه بالای آسیب‌پذیری قرار می‌دهند. متأسفانه در قانون کشور درباره این موضوع و پیامدهای آن هیچ اشاره‌ای صورت نگرفته است (خندانی و شجاع سنگچولی، ۱۳۹۹، ۲۹). کودکان کار مجازی بدون دنیای کودکی می‌باشند و در این راستا آسیب‌های مختلف به آن‌ها وارد خواهد شد؛ به نحوی که آینده آنان را تحت تأثیر قرار خواهد داد. از جمله تبعات این امر می‌توان به بلوغ زودرس، افسردگی، اختلال شخصیتی، شیء‌وارگی، احساس خودشیفتگی، حساس شدن به ظاهر، افت تحصیلی، از بین رفتن عزت نفس و ایجاد اعتماد به نفس کاذب و... اشاره کرد. بی‌اطلاعی والدین از نیازهای کودک و تربیت صحیح آن یا جابه‌جایی اولویت‌ها یکی از دلایل پیدایش این موضوع است.

امروزه فناوری دیجیتال، شکل جدیدی از ارتباطات بین‌فردی را ارائه می‌دهد و حدود یک سوم کاربران اینترنت در جهان اطفال و نوجوانان زیر هجده سال هستند. با این حال، بررسی‌ها و گزارش‌های خبری نیز تصویر دیگری را در عصر اینترنت نشان می‌دهد. جنبه تاریک استفاده جوانان از اینترنت این است

که ممکن است در فضای مجازی مرتکب جرم شده یا قربانی جرائم دیگران شوند که این رفتارها به‌عنوان آزار و اذیت سایبری نیز شناخته می‌شود (ژو و همکاران^۱، ۲۰۲۱، ۴). بر اساس تعریف اولوئوس^۲، آزار و اذیت سایبری معمولاً به‌عنوان جرمی در نظر گرفته می‌شود که از طریق فضای سایبری اعمال می‌شود. به‌طور خاص، آزار و اذیت سایبری در بین اطفال و نوجوانان را می‌توان به‌عنوان آسیب عمدی و مکرر یک یا چند همسال که در فضای مجازی به‌دلیل استفاده از رایانه، تلفن‌های هوشمند و سایر دستگاه‌ها رخ می‌دهد خلاصه کرد.

در سال‌های اخیر، اشکال جدیدی از رفتارهای مجرمانه سایبری ظاهر شده است؛ مانند مزاحمت‌های سایبری^۳ و سوءاستفاده از قرار آنلاین^۴ (ژو و همکاران، ۲۰۲۱، ۷). به‌عبارتی دیگر، آزار و اذیت اینترنتی (قلدری سایبری)، قلدری و قربانی شدن سایبری^۵ یکی از متغیرهایی است که تحقیقات جدید نقش آن را در انواع مشکلات سلامت روانی، اعمال خشن و خصمانه و اختلالات مرتبط با مصرف مواد بررسی شدند. قلدری سایبری شامل اعمال و رفتارهایی می‌شود که از طریق رسانه‌های الکترونیکی یا دیجیتال توسط اشخاص یا گروه‌ها به‌صورت مکرر با پیام‌های خصمانه یا تهاجمی انجام شده و باعث آسیب یا ناراحتی به دیگران می‌شود (سیدهاشمی و حقیقتی، ۱۳۹۶، ۱۲۰). اصطلاح تهاجم سایبری معمولاً برای اشاره به اعمالی استفاده می‌شود که عمداً از طریق دستگاه‌های ارتباطی الکترونیکی آسیب می‌زند یا توهین می‌کند. قربانی شدن سایبری به قربانی بودن این تجاوزات اشاره دارد (آلوارز – گارسیا و همکاران^۶، ۲۰۱۹، ۵). در سطح عوامل اجتماعی، قربانی شدن توسط همسالان یکی دیگر از عوامل مرتبط با بزه دیدگی در فضای مجازی است. قربانی شدن توسط همسالان عبارت است از مواجهه مکرر و هدفمند فرد با سوءاستفاده از قدرت و آسیب از طرف یک یا چند همسال در طی یک دوره زمانی (خواجوند احمدی و

1- Zhu et al

2- Olweus

3- Cyberstalking

4- Online dating abuse

5- Cyberbullying Victimization

6- Álvarez-García et al

ابراهیمی، ۱۴۰۰، ۹). بنابر گزارش‌های پلیس فتا، برخی آمارها نشان می‌دهد که حدود ۱۰٪ خربداران اینترنتی را اطفال و نوجوانان تشکیل می‌دهند. کلاهبرداران سایبری در سایت‌های واسط با هویت جعلی و با سوءاستفاده از ناآگاهی‌های سایبری اطفال و نوجوانان و اشتیاق آنان برای خرید، اقدام به کلاهبرداری می‌کند. اطفال و نوجوانان به‌منظور خرید دستگاه‌های بازی، اغلب بدون اطلاع خانواده‌ها به سایت‌های عرضه‌کننده آن‌ها مراجعه می‌کنند و کلاهبرداران نیز با تبلیغ اجناس ارزان و تخفیف‌های جذاب آنان را به دام خود می‌کشاند. از جمله شگردهای کلاهبرداری مواردی از قبیل دریافت بیعانه و یا وجه کامل و عدم پاسخگویی و ارسال نکردن کالای فروخته‌شده، عدم واگذاری دسترسی کامل اکانت بازی و ایجاد محدودیت دسترسی کاربر است. اطفال و نوجوانان به‌دلیل سن و تجربه کم به راحتی فریب‌خورده و از طریق کارت‌بانکی والدین یا کارت‌بانکی خود به درگاه بانکی ارسال شده از سوی مجرمان مراجعه و قیمت اعلامی را به شماره حساب بانکی مجرمان واریز می‌کنند. با توجه به تغییر در الگوهای رفتاری در بین جوانان در شبکه‌های اجتماعی، مظاهر و عوامل خطر جرائم سایبری با دگرگونی قابل‌توجهی مواجه شده است. علاوه بر این، از آنجاکه مرزهای جرائم سایبری توسط جغرافیا محدود نمی‌شود، ممکن است مزاحمت‌های سایبری مشکلی در یک کشور واحد نباشد. از این نظر، جرائم سایبری یک مشکل جهانی است و مقابله با آن مستلزم همکاری بین‌المللی بیشتر است. اثرات نامطلوب ناشی از جرائم سایبری، از جمله کاهش ایمنی، سطح تحصیلات پایین، سلامت روانی ضعیف و ناراحتی بیشتر، یونیسف را بر آن داشت تا اعلام کند که «هیچ کودکی در دنیای دیجیتال کاملاً ایمن نیست» (هاتسون و همکاران^۱، ۲۰۱۸، ۷۳).

روش

این پژوهش از نظر نوع، کاربردی و روش تحقیق آن، پیمایشی می‌باشد؛ که متداول‌ترین روش در پژوهش‌های کمی است. جامعه آماری، والدین اطفال

بزه دیده در فضای مجازی، مدیران و معلمان مدارس بودند که تجربه مواجهه با طفل و نوجوان بزه‌دیده در فضای مجازی را داشته‌اند. روش نمونه‌گیری به صورت گلوله برفی است. با استفاده از ابزار پرسش‌نامه محقق ساخته بسته پاسخ به گردآوری داده‌ها، از نمونه مورد مطالعه، استفاده شده است. بر این اساس، تعداد ۳۸۴ پرسش‌نامه در سطح استان تهران بین افراد توزیع شد؛ پایایی پرسش‌نامه‌ها با استفاده از روش آلفای کرونباخ ۰/۹۴ به دست آمده است. با توجه به مقدار آلفای کرونباخ ۰/۹۴ و بزرگ تر بودن از ۰/۷، سوالات، پرسش‌نامه از پایایی قابل توجهی برخوردار است. روایی گویه‌های مربوط به متغیرها با روایی صوری (مراجعه به متخصصان و خبرگان) مورد تأیید قرار گرفت. داده‌های تحقیق با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای و تحلیل رگرسیون، با نرم‌افزار S.P.S.S مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

جدول ۱. نتایج محاسبه ضریب آلفای کرونباخ مرتبط با پایایی پرسش‌نامه

متغیر	متغیر	مقدار ضریب آلفای کرونباخ	آلفای کل
مستقل	نقش خانواده در پیشگیری	۰/۹۵	
	نقش مدرسه در پیشگیری	۰/۹۴	۰/۹۴
وابسته	پیشگیری رشد مدار از بزه‌دیدی اطفال و نوجوانان	۰/۹۳	

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی

جدول ۲. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی یافته‌های توصیفی

متغیر	فراوانی	درصد فراوانی
جنسیت	زن	۲۴۴
	مرد	۱۴۰
سن	۲۰ تا ۳۰ سال	۲۱
	۳۰ تا ۴۰ سال	۱۴۹
	۴۰ تا ۵۰ سال	۱۸۷
	۵۰ سال به بالا	۲۷
وضعیت تأهل	متاهل	۳۳۲
	بدون همسر در اثر طلاق	۳۷

متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	
تحصیلات	بدون همسر در اثر فوت	۹	۲/۳
	مجرد	۶	۱/۶
	زیر دیپلم	۹	۲/۳
	دیپلم	۳۳	۸/۶
	فوق دیپلم	۱۵	۳/۹
	لیسانس	۱۴۰	۳۶/۵
	فوق لیسانس و بالاتر	۱۸۷	۴۸/۷
شغل	کارمند	۹۰	۲۳/۴
	آزاد	۶۳	۱۶/۴
	معلم	۹۹	۲۵/۸
	خانهدار	۷۳	۱۹/۰
	دانشجو	۵۹	۱۵/۴
	مجموع	۳۸۴	۱۰۰

جدول ۳. آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	
وضعیت اقتصادی نامناسب خانواده	خیلی کم	۱۲	۳/۱
	کم	۳	۰/۸
	تاحدودی	۱۷۳	۴۵/۱
	زیاد	۱۰۷	۲۷/۹
	خیلی زیاد	۸۹	۲۳/۲
سابقه طلاق در خانواده	خیلی کم	۳	۰/۸
	کم	۳	۰/۸
	تاحدودی	۱۶۴	۴۲/۷
	زیاد	۱۳۳	۳۴/۶
	خیلی زیاد	۸۱	۲۱/۱
دانش والدین به فضای مجازی	خیلی کم	۶	۱/۶
	کم	۰	۰
	تاحدودی	۴۱	۱۰/۷
	زیاد	۲۲۴	۵۸/۳
	خیلی زیاد	۱۱۳	۲۹/۳
ارتباط نامناسب با گروه‌های همسال در فضای مجازی	خیلی کم	۰	۰
	کم	۱۲	۳/۱
	تاحدودی	۷۵	۱۹/۵ %

متغیر	فراوانی	درصد فراوانی
بی توجهی به نیازهای عاطفی اطفال و نوجوانان	زیاد	۱۴۶
	خیلی زیاد	۳۸/۵
	خیلی کم	۳
	کم	۳
	تاحدودی	۱۲/۵ %
افزایش دانش معلمان به فضای مجازی	زیاد	۱۸۱
	خیلی زیاد	۱۴۹
	خیلی کم	۳
	کم	۹
	تاحدودی	۱۵/۴ %
تدوین دروس آموزشی جهت افزایش سواد فضای مجازی	زیاد	۱۸۳
	خیلی زیاد	۱۳۰
	خیلی کم	۳
	کم	۹
	تاحدودی	۲۶/۰
عدم پایبندی به اعتقادات مذهبی	زیاد	۱۶۶
	خیلی زیاد	۱۰۶
	خیلی کم	۱۸
	کم	۳۸
	تاحدودی	۲۰۰
زیاد	۵۵	۱۴/۳
خیلی زیاد	۷۳	۱۹

یافته‌های استنباطی

فرضیه اول: خانواده از طریق توجه و نظارت بر فعالیت‌های فرزندان در پیشگیری از بزمدیدی اطفال و نوجوانان نقش بسزایی دارد.

میانگین نمرات در متغیر نقش خانواده ۱۶/۲۷ با انحراف معیار ۲/۴۹ است (جدول ۴). مجموع حد وسط نمرات مربوط به متغیر نقش خانواده ۱۲ است (جدول ۵)؛ به همین منظور با استفاده از آزمون تی تک نمونه مقدار متغیر را با ۱۲ مقایسه کرده‌ایم. درواقع، فرض صفر بیان می‌کند میزان تأثیر خانواده متوسط و برابر ۱۲ است. چون $\text{sig} = ۰/۰۰$ از $\text{sig} = ۰/۰۵$ کوچک‌تر است در سطح

معنی‌داری ۰/۵٪ فرض صفر، رد می‌شود؛ یعنی اینکه میزان تأثیر خانواده برابر متوسط نیست. حال با توجه به اینکه آماره $t = ۳۳/۵۷$ مثبت است و همچنین حدود فاصله اطمینان که هر دو مثبت هستند، مشخص می‌شود که میزان نقش خانواده در پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی زیاد و خیلی زیاد است. در نتیجه فرضیه اول تأیید می‌شود.

جدول ۴. یافته‌های فرضیه اول

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد میانگین
نقش خانواده	۳۸۴	۱۶/۲۷۸۷	۲/۴۹۷۶۱	۰/۱۲۷۴۶

جدول ۵. آزمون تی تک نمونه، متغیر نقش خانواده

مجموع حد وسط = ۱۲					
متغیر	آماره t	درجه آزادی	Sig. (2-tailed)	اختلاف میانگین‌ها	فاصله اطمینان ۹۵ درصد
					حد پایین حد بالا
نقش خانواده	۳۳/۵۷۰	۳۸۳	۰/۰۰۰	۴/۲۷۸۶۵	۴/۰۲۸۰ ۴/۵۲۹۲

فرضیه دوم: مدرسه از طریق آموزش صحیح استفاده از فضای مجازی در پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان نقش دارد.

میانگین نمرات در متغیر نقش مدرسه ۱۱/۵۱ با انحراف معیار ۲/۲۲ است. (جدول ۶) مجموع حد وسط نمرات مربوط به متغیر نقش مدرسه ۹ است. (جدول ۷) به همین منظور با استفاده از آزمون تی تک نمونه مقدار متغیر را با ۹ مقایسه کرده‌ایم. در واقع، فرض صفر بیان می‌کند میزان تأثیر مدرسه متوسط و برابر ۹ است. چون $sig = ۰/۰۰$ از $sig = ۰/۰۵$ کوچک‌تر است در سطح معنی‌داری ۰/۵٪ فرض صفر، رد می‌شود؛ یعنی اینکه میزان تأثیر مدرسه برابر متوسط نیست. حال با توجه به اینکه آماره $t = ۲۲/۱۲۲$ مثبت است و همچنین حدود فاصله اطمینان که هر دو مثبت هستند مشخص می‌شود که میزان نقش مدرسه در پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی زیاد و خیلی زیاد است. در نتیجه فرضیه دوم تأیید می‌شود.

جدول ۶. یافته‌های فرضیه دوم

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد میانگین
نقش مدرسه	۳۸۴	۱۱/۵۱۳۰	۲/۲۲۶۰۸	۰/۱۱۳۶۰

جدول ۷. آزمون تی تک نمونه، متغیر نقش مدرسه

مجموع حد وسط = ۹						
متغیر	آماره t	درجه آزادی	Sig. (2-tailed)	اختلاف میانگین‌ها	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	نقش مدرسه
			سطح معنی‌داری		حد پایین حد بالا	
نقش مدرسه	۲۲/۱۲۲	۳۸۳	۰/۰۰۰	۲/۵۱۳۰۲	۲/۲۸۹۷ حد پایین ۲/۷۳۶۴ حد بالا	

دو بازوی اصلی پیشگیری رشدمدار، خانواده و مدرسه است. با استفاده از معادله خط رگرسیون نقش خانواده و مدرسه در پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی را مقایسه کرده‌ایم؛ ضریب همبستگی بین پیشگیری رشدمدار با نقش مدرسه و خانواده در پیشگیری ۰/۸۹۸ است که نشان از همبستگی بسیار قوی و مستقیم بین متغیرها دارد. (جدول ۸) با توجه به مستقیم‌بودن رابطه، با افزایش میزان پیشگیری خانواده و مدرسه میزان پیشگیری رشدمدار افزایش می‌یابد. نتایج حاکی از آن است که نقش خانواده در پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی از نقش مدرسه، بیشتر است. (جدول ۹)

جدول ۸. ضریب همبستگی متغیرها

مدل	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	خطای استاندارد میانگین
۱	۰/۸۹۸ ^a	۰/۸۰۶	۰/۸۰۵	۶/۱۰۶۲۴

جدول ۹. ضرایب رگرسیونی متغیرهای تحقیق

Sig.	t آماره	ضرایب استاندارد نشده		مدل
		خطای معیار	ضرایب	
۰/۰۰۰	۱۱/۳۳۳	۲/۰۸۵	۲۳/۶۳۱	نقش خانواده در پیشگیری از بزه‌دیدگی
۰/۰۰۰	۱۷/۵۵۳	۰/۵۳۳	۰/۱۶۸	اطفال و نوجوانان در فضای مجازی
۰/۰۰۰	۱۴/۸۰۲	۰/۴۴۹	۰/۱۸۹	نقش مدرسه در پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی

بحث و نتیجه‌گیری

در بسیاری از کشورها برنامه‌های مختلفی برای پیشگیری از سوءاستفاده از کودکان هم در فضای اجتماعی و هم در فضای مجازی را تدوین کرده‌اند. میزان اثرگذار بودن این برنامه‌ها بر موفقیت پیشگیری عمدتاً به محتوای پیشگیری، طول برنامه‌ها، قالب‌های آموزشی، نوع خانواده‌ها و شیوه فرزندپروری مرتبط است. در میان تمام عوامل تأثیرگذار بر پیشگیری از بزهکاری کودکان در هر موقعیتی، دو عامل بیش از همه موارد مورد توجه هستند؛ این دو عامل شامل دو نهاد بسیار مهم خانواده و نظام آموزشی است. با توجه به اینکه بخش اعظم وقت کودکان در سن اولیه زندگی در این دو نهاد سپری می‌شود، بدون شک آینده کودک مستقیماً متأثر از عملکرد این دو نهاد است. در راستای گرایش کودکان به بزهکاری نیز می‌توان عملکرد دو نهاد مذکور را تعیین‌کننده دانست؛ مراجعه به تعداد زیادی پژوهش انجام شده در داخل و خارج است که تأییدی بر این ادعا هستند. بر همین اساس، پژوهش حاضر به دنبال پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی و ارائه راهکارهای پیشگیری از آن است. براساس نتایج به‌دست‌آمده، فرضیه اول (خانواده از طریق توجه و نظارت بر فعالیت‌های فرزندان در پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان نقش بسزایی دارد) و فرضیه دوم (مدرسه از طریق آموزش صحیح استفاده از فضای مجازی در پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان نقش دارد) تأیید شده است. ضریب همبستگی بین پیشگیری رشدمدار با نقش خانواده و مدرسه

در پیشگیری ۰/۸۹۸ است که نشان از همبستگی بسیار قوی و مستقیم بین متغیرها دارد. با توجه به مستقیم‌بودن رابطه، با افزایش میزان پیشگیری خانواده و مدرسه میزان پیشگیری رشدمدار افزایش می‌یابد. نتایج حاکی از آن است که نقش خانواده در پیشگیری از بزه‌دیدی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی از نقش مدرسه، بیشتر است. ارتباط نامناسب با گروه‌های همسال در فضای مجازی، وضعیت اقتصادی نامناسب خانواده، بی‌توجهی به نیازهای عاطفی اطفال و نوجوانان، عدم پایبندی به اعتقادات مذهبی و سابقه طلاق در خانواده از جمله علل بزه‌دیدی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی است. پژوهشگران به ارائه راهکارهای پیشگیرانه پرداختند؛ افزایش دانش والدین و معلمان به فضای مجازی، افزایش نظارت و کنترل والدین بر فعالیت فرزندان در فضای مجازی، تدوین دروس آموزشی جهت افزایش سواد فضای مجازی دانش‌آموزان در مدارس از راهکارهای پیشگیری از بزه‌دیدی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی است.

در راستای مقایسه نتایج به‌دست‌آمده با پژوهش‌های پیشین می‌توان گفت نتایج این پژوهش با مطالعات کریمیان و حاجی‌ده‌آبادی (۱۳۹۵) در بررسی بزه‌دیدی کودکان و مطالعه‌ی سالبی و همکاران (۲۰۲۲) در بررسی بزه‌دیدی کودکان در فضای مجازی هیچ‌گونه همسویی ندارند؛ اما نتایج این پژوهش با مطالعات کرامتی‌معز و میرخلیلی (۱۳۹۹) در بررسی نقش مدارس در پیشگیری از بزهکاری و پژوهش صفاری و ایمانی (۱۳۹۹) در بررسی عوامل خانوادگی مؤثر بر پیشگیری از بزهکاری، آیزنکوت (۲۰۲۲) در بررسی هم‌زمان دو بُعد مدارس و خانواده در پیشگیری از بزهکاری، گارسیا (۲۰۱۹) در بررسی کنترل والدین بر پیشگیری از بزهکاری و نهایتاً با پژوهش امیری (۲۰۱۵) و دیویدسون و مارتلوزو (۲۰۰۸) بر پیشگیری از بزهکاری دارای همسویی است.

پیشنهادها

۱- افزایش دانش فضای مجازی والدین: والدین می‌توانند از افراد آشنا به این فضا، آموزش‌های اینترنتی و کتاب، روزنامه‌ها، مجلات یا فرزندان بزرگ‌تر

خود، یاری بگیرند. همچنین رسانه و صداوسیما از طریق پخش برنامه‌های آموزشی می‌تواند در آگاهی‌بخشی به والدین مؤثر باشد. این آموزش‌ها متناسب با فرزندان و رشد روزافزون فضای مجازی باشد.

۲- افزایش نظارت و کنترل والدین از جمله برنامه کنترل والدین، که والدین می‌توانند از آن برای نظارت بر فعالیت‌های فرزندان خود در تلفن‌های هوشمند استفاده کنند و بر فعالیت‌های مجازی فرزندان خود کنترل و نظارت بیشتری را داشته باشند؛ مانند برنامه کنترل والدین mSpy. این برنامه به والدین اجازه می‌دهد تا پیامک‌ها، تماس‌های تلفنی و موقعیت مکانی فرزندشان را ردیابی کنند. می‌توان از آن برای مسدود کردن برنامه‌ها و وب‌سایت‌های خاص استفاده کرد. همچنین سامانه «خانواده امن» یک سامانه نظارت بر خانواده است که قابلیت‌های بسیار زیادی دارد و امکانات فراوانی را در اختیار والدین قرار می‌دهد. به کمک این سامانه، والدین می‌توانند از راه دور و بدون اینکه فرزندشان متوجه شود، تمام رفتارهای او در فضای مجازی و تلفن همراهش را زیر نظر داشته باشند و به‌این ترتیب، او را از خطراتی که امروزه کودکان و نوجوانان را هدف قرار داده‌اند، حفظ نمایند.

۳- استفاده از موتورهای جست‌وجوی بومی، می‌تواند از دسترسی اتفاقی کودکان به محتوای غیراخلاقی و مطالب هرزه‌نگاری جلوگیری کند. موتورهای جست‌وجوی متعددی در کشور راه‌اندازی شده است که والدین می‌توانند از آن‌ها برای دسترسی کودکان به اینترنت استفاده کنند؛ از جمله این مرورگرها Kiddle موتور جست‌وجو Wacky Safe مرورگر امن KidRex موتور جست‌وجو Safe Search Kids و مرورگر ZAC است.

۴- افزایش سواد فضای مجازی معلمان: این امر مستلزم برنامه‌های آموزشی گوناگونی است و نیاز به توجه و برنامه‌ریزی جهادی از سوی مسئولین ذی‌ربط دارد؛ در این راستا باید برنامه‌های آموزشی و دوره‌های مهارت‌افزایی توسط نهادهای مختلف برای معلمان برگزار شود و همچنین سامانه‌های آموزش از راه دور همانند سامانه‌های پیامکی و سایت‌های اینترنتی ایجاد گردد. متولی این امر باید مرکز ملی فضای مجازی در کشور

باشد تا با سیاست‌گذاری واحد و حذف نهادهای موازی، روند یکپارچه‌ای در این زمینه برقرار گردد.

۵- تدوین دروس آموزش فضای مجازی در مدارس: وزارت آموزش و پرورش به‌عنوان متولی اصلی آموزش اطفال در کشور، نقشی محوری در آموزش سواد مجازی آن‌ها دارد. یکی از اساسی‌ترین راهکارهای مطلوب در زمینه آموزش سواد مجازی، تدوین دروس آموزشی مرتبط با فضای مجازی و گنجاندن آن در برنامه‌های درسی مقطع ابتدایی و بالاتر خواهد بود. آموزش به استفاده درست و محتوایی، آشنا ساختن فراگیران از قوانین و جرائم رایانه‌ای و همچنین مخاطرات و آسیب‌های این فضا، می‌تواند نقش ویژه‌ای در پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال در خصوص جرائم اخلاقی فضای مجازی داشته باشد.

سیاسگزاری

در پایان شایسته است از همکاری والدین و معاونان و معلمان مدارس استان تهران و تمام کسانی که در به ثمر رساندن این پژوهش همکاری نموده‌اند، تقدیر و تشکر به عمل آوریم.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- بیات، بهرام؛ شرافتی‌پور، جعفر و عبدی، نرگس. (۱۳۸۷). *پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع‌محور: (پیشگیری اجتماعی از جرم)*. تهران: نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، معاونت اجتماعی، اداره کل مطالعات.
- جعفری، مریم و سلیمانی، فرزاد. (۱۳۹۷). نقش پلیس در تأمین امنیت و سالم‌سازی فضای سایبر با رویکرد پیشگیری اجتماعی از جرائم سایبری. *فصلنامه دانش انتظامی زنجان*، ۸(۲۹)، ۸۵-۱۰۷. قابل بازیابی از: http://zanjan.jrl.police.ir/article_92872.html
- حاجی‌ده‌آبادی، محمدعلی. (۱۳۹۷). *جرم‌شناسی کاربردی*. چاپ دوم، قم: مرکز بین‌المللی ترجمه انتشارات المصطفی.
- خدانی، سید پدram و شجاع سنگچولی، مهرویه. (۱۳۹۹). کودک کار سنتی و مدرن در حقوق موضوعه ایران و کنوانسیون بین‌المللی حقوق کودک. *نشریه حقوق و مطالعات نوین*، ۱(۱)، ۱-۲۲. قابل بازیابی از: http://www.jhvmn.ir/?_action=article&au=1682939&_au
- خواجه‌وند احمدی، عیسی و ابراهیمی، سارا. (۱۴۰۰). نقش عوامل فردی، خانوادگی و اجتماعی در بزه‌دیدگی در فضای مجازی. *نشریه مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۳(۵۰)، ۲۳-۷. قابل بازیابی از: https://jisds.srbiau.ac.ir/article_17766.html
- سید هاشمی، سید قاسم و حقیقتی، فروغ. (۱۳۹۶). سایت‌های شبکه‌های اجتماعی و مشکلات سلامت روانی در نوجوانان با تأکید بر نقش محوری مزاحمت سایبری. *چهارمین کنفرانس بین‌المللی نوآوری‌های اخیر در روان‌شناسی مشاوره و علوم رفتاری*، تهران. قابل بازیابی از: <https://civilica.com/doc/670257>
- شه‌میان، مرجان. (۱۳۹۵). نهاد خانواده و نقش آن در پیشگیری از اعتیاد. همایش ملی پیشگیری از اعتیاد، شاهین‌شهر. قابل بازیابی از: <https://civilica.com/doc/624331/>

- صفاری، علی و ایمانی، مهنوش. (۱۳۹۹). تأثیر بزه‌دیدیگی اطفال و نوجوانان بر بزهکاری و پیشگیری از آن. فصلنامه ره یافت از جرم، ۳(۲)، ۱۷۸-۱۵۱، قابل بازیابی از:

http://www.jcpa.ir/article_243352.html

- عباچی، مریم. (۱۳۸۳). پیشگیری از بزهکاری و بزه‌دیدیگی کودکان. مجله دادگستری، ۶۸(۴۷)، ۸۶-۴۹. قابل بازیابی از:

http://www.jlj.ir/article_44546.html

- عباچی، مریم. (۱۳۹۸). پیشگیری از بزه‌دیدیگی مکرر کودکان با تأکید بر نقش پلیس. مجموعه مقالات همایش ملی پیشگیری از جرم، به کوشش گروهی از اساتید، دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا. قابل بازیابی از:

<https://elmnet.ir/article/21037264-51255/>

- عبداللهی، سامان و کرامتی‌معز، هادی. (۱۳۹۵). تحلیل جامعه‌شناسی جنایی علل و پیامدهای هرزه‌نگاری در شبکه‌های اجتماعی مجازی و راهکارهای پیشگیری اجتماعی از آن. فصلنامه علمی پژوهشی علوم اجتماعی، ۱۰(۳۵)، ۳۴۰-۳۲۳. قابل بازیابی از:

https://jss.shoushtar.iau.ir/article_544854.html

- عمید، حسن. (۱۳۸۹). فرهنگ فارسی عمید، چاپ اول، تهران: انتشارات میلاد نور.

- فیشر، بونی. اس و پی. لب، استیون. (۱۳۹۳). دانشنامه بزه‌دیده شناسی و پیشگیری از جرم، ترجمه اساتید حقوق کیفری و جرم شناسی ایران، زیر نظر علی حسین نجفی ابرندآبادی، جلد دوم، چاپ اول، تهران: انتشارات میزان.

- قاسمی پیربلوطی، اکبر و مرادی، عزیزمراد. (۱۳۹۸). تعامل پیشگیرانه پلیس و مدارس، زمینه‌های ایجاب، راهکارهای تحقق. فصلنامه آموزش در علوم انتظامی، ۲۶(۷)، ۲۱۲-۱۶۹. قابل بازیابی از:

http://tps.jrl.police.ir/article_93243.html

- چاووشی، محمدصادق و کرامتی‌معز، هادی. (۱۳۹۷). پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال در آموزه‌های دینی. فصلنامه مطالعات قرآنی، ۹(۳۵)، ۱۴۵-۱۶۴، قابل بازیابی از:

https://qsf.jiroft.iau.ir/article_662396.html

- کریمیان، پروانه، و حاجی ده‌آبادی، محمدعلی. (۱۳۹۵). بزه‌دیدگی کودکان و نوجوانان در فضای مجازی و راهکارهای حقوق مقابله با آن. کنگره بین‌المللی جامع حقوق ایران، تهران. قابل بازیابی از:

<https://civilica.com/doc/634154/>

- گسن، ریموند. (۱۳۹۰). جرم‌شناسی کاربردی. ترجمه مهدی کی‌نیا، تهران: انتشارات علامه طباطبایی.

- مدنی، سعید. (۱۳۸۳). کودک‌آزاری در ایران. چاپ اول، تهران: انتشارات اکنون.

- میرخلیلی، سید محمود. (۱۳۸۷). توسعه شهرها و ضرورت پیشگیری وضعی از بزهکاری. مطالعات حقوق خصوصی، ۳۸(۳)، ۲۹۷-۳۱۶. قابل بازیابی از:

https://jlq.ut.ac.ir/article_27322.html

- نجفی ابرندآبادی، علی‌حسین. (نیمسال دوم سال تحصیلی ۸۲-۸۱). تقریرات درس جرم‌شناسی (پیشگیری)، دوره کارشناسی ارشد مجتمع آموزش عالی قم، تهیه و تنظیم: مهدی سیدزاده با بازخوانی: دکتر شهرام ابراهیمی، ۱۳۰۸-۱۳۱۷، قابل بازیابی از:

<http://criminal-lawyers.blogfa.com/post/285>

- نجفی ابرندآبادی، علی‌حسین. (نیمسال دوم سال تحصیلی ۸۷-۸۶). بزه‌دیدگی شناسی علت شناختی تقریرات درسی دوره کارشناسی دانشگاه شهید بهشتی، تهیه و تنظیم: مجید صادق‌نژاد نائینی با بازبینی دکتر مهرداد رایجیان اصلی، ۱-۳۳۹، قابل بازیابی از:

<http://criminal-lawyers.blogfa.com/post/285>

- Aizenkot, D. (2022). The predictability of routine activity theory for cyberbullying victimization among children and youth: Risk and protective factors. *Journal of interpersonal violence*, 37(13-14), NP11857-NP11882.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0886260521997433?journalCode=jiva>
- Álvarez-García, D., Núñez, J. C., González-Castro, P., Rodríguez, C., & Cerezo, R. (2019). The effect of parental control on cyber-victimization in adolescence: The mediating role of impulsivity and high-risk behaviors. *Frontiers in psychology*, 10, 1159. Retrieved from:
<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.01159/full>
- Amiri, M. (2015). Preventing the Victimization of Children in Cyberspace. *Advances in Environmental Biology*. 9. 1188-1193.
https://www.researchgate.net/publication/332553143_Preventing_the_Victimization_of_Children_in_Cyberspace
- Davidson, J. C., & Martellozzo, E. (2008). Protecting vulnerable young people in cyberspace from sexual abuse: raising awareness and responding globally. *Police Practice and Research: An International Journal*, 9(4), 277-289.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15614260802349965>
- Huang, C. L., Yang, S. C., & Hsieh, L. S. (2019). The cyberbullying behavior of Taiwanese adolescents in an online gaming environment. *Children and Youth Services Review*, 106, 104461.
<https://ideas.repec.org/a/eee/cysrev/v106y2019ics0190740919304190.html>
- Hutson, E., Kelly, S., & Militello, L. K. (2018). Systematic review of cyberbullying interventions for youth and parents with implications for evidence-based practice. *Worldviews on evidence-based nursing*, 15(1), 72-79. Retrieved from:
<https://doi.org/10.1111/wvn.12257>
- Morillo Puente, S., & Ríos Hernández, I. N. (2022). Cibervictimización en el marco de la Teoría de Actividades

Rutinarias en la era digital. *Revista de Psicología (PUCP)*, 40(1), 265-291. Retrieved from:
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=8343528>

- Zhu, C., Huang, S., Evans, R., & Zhang, W. (2021). Cyberbullying among adolescents and children: A comprehensive review of the global situation, risk factors, and preventive measures. *Frontiers in public health*, 9, 634909. Retrieved from:
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33791270/>

